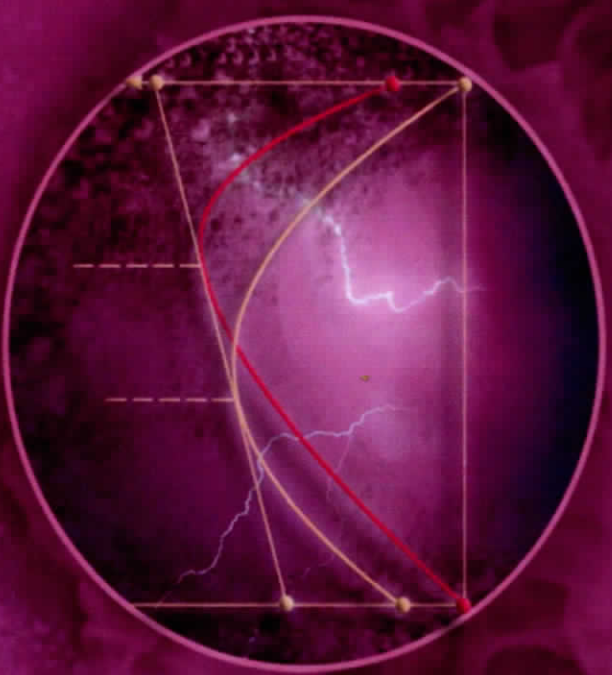

M.A. TURSUNOV

FIZIKAVIY KIMYO
FANIDAN LABORATORIYA
MASHG'ULOTLARI

O'quv qo'llanma

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

M.A. TURSUNOV

**FIZIKAVIY KIMYO FANIDAN
LABORATORIYA
MASHG'ULOTLARI**

60720900 – Neft-gazkimyo sanoati texnologiyasi ta'lim yo'nalishi
talabalari uchun o'quv qo'llanma

Durdona nashriyoti
Buxoro – 2023

UO'K 544(076.5)
24.58ya73

T 91

Tursunov, M.A.

Fizikaviy kimyo fanidan laboratoriya mashg'ulotlari [Matn] : o'quv qo'llanma / M.A. Tursunov .- Buxoro: "Sadriddin Salim Buxoriy" Durdona, 2023.-176 b.

KBK 24.58ya73

Ushbu o'quv qo'llanma amaldagi fan dasturi asosida tuzilgan bo'lib, uning barcha talablariga javob beradi. Qo'llanmada kimyoviy termodinamika, termokimyo, kimyoviy muvozanat, statistik termodinamika muammolari, qaymas jarayonlar termodinamikasi, fazaviy muvozanat, bir-, ikki- va uch komponentli sistemalar va ularning holat diagrammalari to'g'risida laboratoriya mashg'ulotlari berilgan. Har bir mavzu reja asosida yozilgan bo'lib, mavzular so'ngida takrorlash uchun savol va testlar keltirilgan.

O'quv qo'llanma 60720900 – Neft-gazkimyo sanoati texnologiyasi yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan. Undan nafaqat kimyo ta'limi yo'nalishi talabalari balki, biologiya, ekologiya va tabiatdan foydalanish, agronomiya va tuproqshunoslik ta'lim yo'nalishlari talabalari ham foydalanishlari mumkin. Kitobdan Fizikaviy kimyo fani o'qitiladigan bosqqa ta'lim yo'nalish talabalari, professor-o'qituvchilar va ilmiy tadqiqotchilar ham foydalanishlari mumkin.

Taqrizchilar: BuxMTI "Neft-gaz ishi" kafedrasi professori, kimyo fanlari doktori, prof. Do'stov H.B.

BuxDU "Organik va fizkolloid kimyo" kafedrasi dotsenti, kimyo fanlari nomzodi, dots. Avezov H.T.

O'quv qo'llanma Buxoro davlat universitetining 2023-yil 23-martdagi 112-sonli buyrug'iga asosan nashr etishga ruxsat berilgan. Ro'yxatga olish raqami 112-50.

ISBN 978-9943-9451-8-0

SO'Z BOSHI

Respublikamizda amalga oshirilayotgan ta'lim – tarbiya sohasidagi islohotlar o'qitish jarayoni samaradorligini oshirish va uni yanada yaxshilashga qaratilgan bo'lib, talabalarni kerakli darslik, o'quv hamda uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlash shu muammolar yechimini topishning asosiy bosqichi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va maxsus ta'lim vazirligining 2022-yil 22-avgustdagi "O'quv adabiyotlarini tayyorlash tartibi hamda o'quv adabiyotlarini yaratishga va ulardan oliy ta'lim muassasalarida foydalanishga qo'yiladigan talablarni belgilash to'g'risida" gi buyruq asosida 60720900 – Neft-gazkimyo sanoati texnologiyasi yo'nalishi talabalari uchun tayyorlangan.

O'quv qo'llanmada dastlab fizikaviy kimyo laboratoriyasida ishlash qoidalari, organik moddalarni tozalash va ularning muhim doimiyliklarini shuningdek, noyob reaktiv va murakkab jihozlarning ishlatilishini talab qilmaydigan, davomiyligi uncha katta bo'lmagan (ko'p vaqtni olmaydigan) sintezlarni o'tkazish metodikasi batafsil yoritilgan.

Baxtsiz hodisalarning oldini olish maqsadida, talabalar sintezlarni bajarishga kiritishdan oldin, kitobdan organik kimyo laboratoriyasida ishlash va texnika xavfsizligi qoidalarini o'qib o'zlashtirishlari hamda ularga qat'iy rioya qilishlari lozim.

Ma'lumki, 60720900 – Neft-gazkimyo sanoati texnologiyasi yo'nalishi uchun nazariy bilimlarni mustahkamlash, olingan bilimlarning asosi sifatida laboratoriya mashg'ulotlari muhim o'ringa ega. Fizikaviy kimyo fanidan ayni kunda laboratoriya mashg'ulotlarini bajarish ko'pchilik hollarda moddiy-texnik jihatdan ancha qiyinchilik tug'diradi. Ushbu o'quv qo'llanmada organik va fizkolloid kimyo kafedrasining ichki imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda laboratoriya ishlarini bajarilishi uchun uslubiy ko'rsatmalar berilgan. Har bir laboratoriya ishini bajarishdan oldin talabalarga bilimlarini yanada chuqurlashtirishga yordam beradigan nazariy ma'lumotlar berilgan. Ish oxirida hisobotni yozish va nazorat savollari keltirilgan.

60720900 – Neft-gazkimyo sanoati texnologiyasi yo'nalishi sohasi jadal sur'atlar bilan rivojlanayotganligi uchun, yaratilayotgan eng yangi va zamonaviy pedagogik texnologiyalar ham bu fanning

MUNDARIJA

Soʻz boshi	3
I bob. Laboratoriyada xavfsizlik texnikasi qoidalari	5
Kuyganda, yonganda, zaharlanganda va boshqa koʻngilsiz hodisalar roʻy berganda birinchi yordam koʻrsatish	6
Koʻp ishlatiladigan erituvchilar	7
II bob. Termokimyo	12
Ergan moddaning molekulyar massasi va elektrolitning dissotsiyanish darajasini eritmaning muzlash haroratidan foydalanib aniqlash (Krioskopiya)	14
Tuzning gidratlanish issiqligini topish	20
Tuzlarning erish issiqliklarini aniqlash	21
Neytrallanish issiqligini aniqlash	28
Naftalin – fenol sistemasining termik tahlili	33
Oʻzaro cheksiz eriydigan suyuqliklardan iborat aralashmalarni haydash	37
III bob. Elektrokimyo	41
Elektrolit eritmalarning elektr oʻtkazuvchanligi	41
Elektrolit eritmalarning elektr oʻtkazuvchanligini aniqlash	46
Qiyin eriydigan moddalarning eruvchanligini elektr oʻtkazuvchanlik usulini qoʻllash yordamida aniqlash	54
IV bob. Elektr yurituvchi kuch va potentsiometrik titrlash	58
Galvanik elementlarning termodinamikasi	58
Elektrod potentsiallar (standart potentsiallar)	61
Potensiometrik titrlash	68
Bufer eritmalari	74
Elektr yurituvchi kuchni oʻlchash	79
V bob. Elektroliz	84
Polat va mis predmetlarni nikellash	91
Metallar korroziyasi va ularni korroziyadan himoya qilish	94
VI bob. Kimyoviy kinetika	98
Etilatsetalning sovunlanish reaksiyasi tezlik konstantasi va aktivlanish energiyasini aniqlash	98
Kimyoviy reaksiyalarning tezlik konstantasini aniqlash	106
B. Eritmaning elektr oʻtkazuvchanligini aniqlash yordamida Hl ning vodorod peroksid taʼsirida oksidlanish reaksiyasining aktivlanish energiyasi va tezlik konstantasini aniqlash	109

Katalizator ishtirok etganda kimyoviy reaksiya tezligining oʻzgarishi	111
VII bob. Sirt tarangligi	115
VIII bob. Fotokolorimetrik oʻlchashlar	130
Eritmadagi Cu(II) va Fe(II) ionlarining miqdorni fotoelektrokolorimetrdan yordamida aniqlash	132
Refraksiya	135
Fizikaviy kimyodan testlar	139
Hovalar	153
Foydalanilgan adabiyotlar	170

M.A. TURSUNOV
FIZIKAVIY KIMYO FANIDAN
LABORATORIYA MASHG'ULOTLARI

60720900 – Neft-gazkimyo sanoati texnologiyasi ta'lim yo'nalishi
talabalari uchun o'quv qo'llanma

Muharrir:	A. Qalandarov
Texnik muharrir:	G. Samiyeva
Musahhih:	Sh. Qahorov
Sahifalovchi:	M. Bafojeva

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-
maketdan bosishga ruxsat etildi: 10.05.2023. Bichimi 60x84.
Kegji 16 shponli. «Times New Roman» garn. Ofset bosma
usulida hosildi. Ofset bosma qog'oz. Bosma tobog'i 11,0.
Adadi 100. Buyurtma №221.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ
“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45